

UVOD IN NEKATERE METODOLOŠKE OPOMBE

Na slovenskem etničnem zemljevidu izstopa Velenje kot eno tistih mest, kjer je odstotek slovenskega prebivalstva med najnižjimi in kjer je narodna sestava zato kar najbolj pestra. Ta podoba je rezultat zelo živahnega razvoja mesta, ki dolguje svojo naglo rast predvsem razvoju premogovnika kot temeljnega gibalnega razvoja. Z okrog 70 odstotki slovenskega prebivalstva se Velenje postavlja ob bok industrijskim Jesenicam, Izoli, Piranu, Lendavi, Kopru in nenazadnje tudi Ljubljani z izrazito multietnično sestavo prebivalstva (Geografski atlas Slovenije 1998, Popis 2002). V takem okolju je vprašanje medetničnih odnosov vselej aktualno, še posebno, če gre za razmeroma mlad konglomerat prve in druge generacije in kjer se je večina prebivalcev prve generacije v mesto priselila. Kakšno lokalno identiteto so si oblikovali, kakšna je raven njihovega sožitja in sodelovanja, ali kako naj se izognejo medsebojnim konfliktom, ki so za etnično mešana okolja v Evropi pač konstanten problem?

Ta vprašanja smo skušali pojasniti ob pomoči dosedanjih raziskav, statističnih virov in predvsem terenskega dela. V Velenju smo aprila 2004 s pomočjo študentov politične geografije¹ izvedli terensko raziskavo in opravili 250 anket, kar je dovolj za kolikor toliko reprezentativno sliko mesta, njegovih prebivalcev in njihovih medsebojnih razmerij. Anketirali smo naključno izbrane domačine v starosti nad 15 let, in sicer na najbolj dostopnih javnih zbirališčih ljudi, kot so na primer pred večjimi trgovinami, šolsko-rekreativnimi prostori in drugih lokacijah, kjer je bilo pričakovati večje število ljudi. Z anketami smo skušali zajeti predvsem sodobni utrip življenja v mestu z vidika medetničnih odnosov. Anketo smo izvedli dva zaporedna sobotna dopoldneva v aprilu 2004. Za predhodno testiranje zaradi kratkih rokov izdelave študije ni bilo časa. V primerjavi s populacijo je bil dobljeni vzorec nekoliko »mlajši« (33 odstotkov pod 20 let v vzorcu; manj je predvsem ljudi med 30 in 50 let, medtem ko je delež starejših od 50 let nekako skladen s strukturo po statističnih virih – dobrih 25 odstotkov), uravnotežen po spolu, slovenskega prebivalstva je bilo nekaj več (77 odstotkov v vzorcu in 70 odstotkov po statistiki). Povsem logično je bil v našem vzorcu nadpovprečen delež vzdrževanega prebivalstva (mladi in upokojenci) – nad polovico vprašanih. Zaradi teh odstopanj interpretacija rezultatov terja več previdnosti. Vendar se nekateri parametri ne navezujejo nujno in neposredno na delovne odnose in lahko prikazane rezultate vendarle resno obravnavamo. Po drugi strani pa nam ravno okoliščina, da imamo v vzorcu znaten delež tako mladih kakor tudi starejših, omogoča, da naredimo medgeneracijsko primerjavo in lahko opazujemo

¹ Damir Lovenjak, Matej Juvan, Matej Štepec, Meta Leban, Severina Gliha, Teja Rutar, Barica Razpotnik, Gregor Steklačič.

izkušnje in stališča različnih generacij do istih vprašanj in problemov, ki se javljajo v javnem življenju mesta in njegovem medetničnem utripu.

DOSELJEVANJE V VELENJE IN OBLIKOVANJE PESTRE NARODNE SESTAVE PREBIVALSTVA

Po zunanjem izgledu je Velenje precej netipično slovensko urbano naselje; manjka mu namreč »stari«, srednjeveški del. Primerja se lahko z nekaterimi središči nekdanjih občin, ki jim je razvojne možnosti dala predvsem socialistična doba. Vendar so kraji, kot so Nova Gorica, Grosuplje, Trebnje, Kidričevo, Ivančna Gorica in tudi Velenje naselja, ki imajo vsak svojo – in niti ne tako kratko – zgodovino. Nova Gorica je nastala iz potreb po novem regionalnem središču, potem ko je bila določena razmejitev med Italijo in (takrat) Jugoslavijo. Grosuplje je čisti produkt potrebe po novem občinskem središču: v življenje ga je torej priključila administrativno določena funkcija in ga iz vasi spremenila v urbano naselje z danes nad 5000 prebivalci. Trebnje je zraslo na križišču poti, občinska funkcija središča je njegovo mestotvornost le še močno okrepila. Ivančna gorica je zrasla ob križišču ceste in dolenske železnice – podobno kot Trebnje. Kidričevo so postavili povsem na novo zaradi enega samega industrijskega obrata na Dravskem polju: tovarne glinice in aluminija. Povsem urbana fiziognomija ni mogla prevzeti bližnjega vaškega naselja Strnišče. Velenje je dobilo svojo današnjo urbano podobo predvsem s širjenjem izkopa lignita po drugi svetovni vojni, korenine pa so zanesljivo starejše, saj ga pisni viri kot naseljen kraj prvič omenjajo leta 1250, kot trg pa je prvič zapisan leta 1374 (Krajevni leksikon Dravske banovine 1939). Očitno je bila lega na robu majhne Šaleške kotline nevzpodbudna za razvoj večjega naselja, vendar pa lega na prometni poti med Slovenjegraško kotlino z navezavo na Dravsko dolino na severu in Savinjsko dolino (Celjsko kotlino), ki so jih nadzirali utrjeni gradov Šalek, Turn in Velenjski grad, dovolj privlačna za razvoj majhnega trškega naselja (Leksikon SR Slovenije 1976, II). Stoletja je bilo skromno naselje v senci pomembnejšega Šoštanja. Premog so odkrili že v 18. stoletju, resneje pa so ga začeli izkoriščati sto let pozneje, po letu 1885. To je pripomoglo, da je kraj v naslednjih letih dobil železniško povezavo s Celjem (1892) in z Dravogradom (1900). Šele prometne povezave so omogočile prodajo premoga in s tem spodbudile povečanje izkopa. Lastnik D. Lapp je v začetku 20. stoletja odprl prvo rudarsko kolonijo, ki so jo naseljevali poleg domačinov tudi priseljenci. S tem se že začenja tudi zgodba Velenja kot multietničnega središča, saj med priseljenci najdemo pripadnike različnih narodov takratne habsburške monarhije. Toda prebivalstvena rast je bila še vedno dokaj zmerna: od majhne vasi v prvi polovici 19. stoletja do nad 500 prebivalcev (doseže ga po prvi svetovni vojni) je spet minilo skoraj stoletje. Pred drugo svetovno vojno jih je bilo okrog 650, v petdesetih letih pa že okrog 1800 (Enciklopedija Slovenije, 14). Naslednji

dve desetletji je doseljevanje prineslo skokovit porast prebivalstva. Hiter tempo so narekovalle potrebe po delovni sili v premogovniku. Potrebe po premogu so se močno povečale v petdesetih letih z izgradnjo termoelektrarne v bližnjem Šoštanju in se kasneje še povečevale. Leta 1961 je v Velenju živel že nad 7000 prebivalcev, leta 1971 nad 13.000, leta 1981 skoraj 23.000 in leta 1991 dobrih 27.000 (SURS; Slovenija – pokrajine in ljudje). V osemdesetih letih se je dotok prebivalstva močno zmanjšal in po letu 1991 praktično prekinil. Mesto je pozneje naraščalo bolj zaradi naravnega prirastka, ki ga je omogočala za slovenske razmere nadpovprečno »mlada« populacija, pogojena z nedavno priseljenimi prebivalci, ki so bili še v reproduktivnem obdobju. Vendar se je do zadnjega popisa leta 2002 število prebivalstva v občini celo rahlo zmanjšalo (SURS 2002), kar je že posledica zmanjšanja reproduktivne kvote na eni ter povečane selitve iz mestnih blokov v bližnja podeželska naselja, kjer so si gradili lastne stanovanjske hiše. V tem je Velenje sorodno večini drugih urbanih središč, ki jih je ob zmanjšani rodnosti zatekla še suburbanizacija (selitev meščanov na podeželje) (Ravbar 1995, Ravbar 1997).

Skokovit porast mestnega prebivalstva v obdobju od srede petdesetih do začetka osemdesetih let gre predvsem na račun doseljevanja. Danes le okrog 40 odstotkov Velenjčanov od rojstva živi v domačem okolju, vsi drugi so priseljeni. Dobra tretjina jih prihaja z območij nekdanje Jugoslavije, več ko polovica pa z drugih območij Slovenije. Starostna struktura prebivalstva je bila zelo ugodna, kar dokazujejo nizki indeksi staranja. Ta okoliščina je prispevala k nadpovprečni rodnosti in nizki smrtnosti, zato pa tudi k nadpovprečnemu naravnemu prirastku. Ta se je pričel v devetdesetih letih zmanjševati, kot posledica prekinitve doseljevanja pretežno mladega prebivalstva. Priseljenci so sprva prihajali predvsem iz različnih predelov Slovenije. Medtem ko so v začetku obratovanja premogovnika prevladovali mlajši moški s kmetij iz bližnje okolice, se je prispevno območje postopoma širilo. Po drugi svetovni vojni je bilo čedalje več priseljencev iz manj razvitih jugoslovanskih območij. Prihajali so zlasti iz Hrvaške, Bosne in Hercegovine in Srbije. Črnogorcev in Makedoncev je bilo sorazmerno malo. Albanci so se pričeli priseljevati nekoliko pozneje, zlasti v osemdesetih letih. Doseljevanje je bilo najbolj intenzivno v sedemdesetih letih, razmere so bile tedaj namreč zelo ugodne. Premogovnik je bil v obdobju svojega najbolj intenzivnega vzpona in rasti zaposlenih (kljub temu, da je bil v nekdanji državi tehnološko najbolj opremljen), stanovanjska gradnja je temeljila na poceni in dostopni blokovski gradnji, obenem pa so bili na razpolago tudi ugodni krediti za gradnjo individualnih hiš. Te so bile čedalje bolj privlačne zlasti za slovenske doseljence. Potem ko se je zaposlovanje v premogovniku pričnalo umirjati, je čedalje več delavcev potrebovala industrija, zlasti podjetje »Gorenje«. Če je bila za glavnino doseljencev – tako iz Slovenije

kakor iz območij nekdanje Jugoslavije – značilna nizka kvalifikacijska struktura, sta tehnološko vse bolj zahtevna industrija in tudi tehnična oprema ter tehnologija izkoriščanja debelih slojev lignita zahtevali usposobljeno prebivalstvo. V sedemdesetih in še posebno v osemdesetih letih so zato prihajali čedalje višje izobraženi priseljenci. Pomembno je tudi razmerje med priseljenci po spolu. Če so sprva zaradi potreb premogovnika prihajali predvsem moški, se je pozneje (zlasti v sedemdesetih letih) številčno razmerje med spoloma precej uravnovesilo. Ugodne možnosti pridobitve stanovanj so sprožile precej verižnih selitev; za moškimi so prihajale (verjetno z istih območij) še ženske. Medtem ko so v prvih letih priseljenci sklepali vrsto mešanih zakonov, je bilo pozneje zaradi verižnih migracij tega celo nekoliko manj. Največjo intenzivnost doseljevanja v šestdesetih in sedemdesetih letih 20. stoletja se je pokazala tudi pri priselitvah anketirancev oziroma njihovih staršev (pri mlajših od 20 let).

Tako se je zaradi intenzivnega doseljevanja narodna sestava naglo rastočega mesta v Šaleški kotlini, ki je potisnila zasnovo s starim trgom povsem na rob, izrazito popestrila. Velenje se je v obdobju svoje najbolj intenzivne prebivalstvene rasti oblikovalo v mesto s prepoznavno urbano »vrtno« zasnovo, v katerem je poleg najštevilčnejših Slovencev vrvelo pripadnikov drugih narodov in etničnih skupin nekdanje Jugoslavije. Delež Slovencev se je od popisa do popisa zmanjševal. Leta 1981 jih je bilo še okrog 73 odstotkov, leta 1991 71 odstotkov in ob zadnjem popisu 70 odstotkov. Naraščal je delež Hrvatov, Srbov in Bošnjakov (tedaj Muslimanov). Na mešane zakone kaže podatek o za slovenske razmere visokem deležu »Jugoslovanov« leta 1981 (kar je bilo sicer značilno še za nekatera druga slovenska rudarsko-industrijska mesta) (Genorio 1984). Leta 1991 je bilo Hrvatov 7 odstotkov, »Muslimanov« v pomenu narodne pripadnosti 8 odstotkov in Srbov 6 odstotkov, dobrih 6 odstotkov pa neopredeljenih, ki so se v precejšnji meri verjetno rekrutirali iz »Jugoslovanov« iz popisa leta 1981. Leta 2002 je bilo ob 70 odstotkih slovenskega prebivalstva v mestni občini še skoraj 6 odstotkov Hrvatov, blizu 5 odstotkov Srbov in nad 8 odstotkov Bošnjakov in Muslimanov (združeno). Blizu petine prebivalcev ima svoj izvor na območju nekdanjih jugoslovanskih republik, nad 10 odstotkov pa jih ni želelo odgovariti na vprašanje o narodni pripadnosti oziroma so podatki o tem neznani. O maternem jeziku jih je dobrih 22 odstotkov izjavilo, da je njihov materni jezik eden od »naslednikov« srbohrvaščine (hrvaški, bošnjaški, črnogorski, srbski, srbohrvaški) (slovenščina je bila ob popisu materinščina 75 odstotkom prebivalstva). Nedvomno je nekoliko težavno neposredno primerjati podatke zaradi občutnih sprememb v metodologiji popisa, poleg tega pa je treba računati tudi na določene premene v identifikaciji prebivalstva, še posebej v luči etnično mešanih zakonov in drugih okoliščin. Zelo

zanimiva je tudi verska sestava prebivalstva. H katoliški veroizpovedi se je ob zadnjem popisu leta 2002 javilo dobrih 53 odstotkov prebivalcev, 5 odstotkov je bilo pravoslavnih, 9 odstotkov je pripadnikov islamske veroizpovedi, skoraj 10 odstotkov ateistov, dve petini pa nista želeli odgovorjati, ali pa so podatki o tem neznani (Prebivalstvo Slovenije 2003).

Velenje je torej izrazito narodno, jezikovno, kulturno in versko mešano naselje oziroma okolje, v katerem prevladuje priseljeno prebivalstvo prve generacije. Razmeroma kratka doba navajanja drug na drugega, vse medsebojne razlike ter burno obdobje devetdesetih let, zaradi geografske in osebne ter družinske bližine pripadnikov različnih narodov, katerih rojaki so bili vpleteni v brutalne državljanske vojne in medetnične spopade na Hrvaškem, v Bosni in Hercegovini, na Kosovu in v Makedoniji, niso mogli ostati povsem brez odmeva. Parolo »bratstva in enotnosti«, ki je marsikdaj v času obstoja socialistične Jugoslavije dušila pritaženo konfliktnost, izvirajočo iz krepkih medsebojnih razlik in nenazadnje tudi starih zgodovinskih zamer, so naglo zamenjale precej bojevitve nacionalne ideologije nekdanjih jugoslovanskih narodov, nekateri, kot na primer bošnjaški, pa se je šele v jeku krvave državljanske vojne izkristaliziral kot samostojna in navzven prepoznavna etnična, kulturna in politična entiteta. V teh pogojih se je še kako pomembno vprašati – ne glede (ali pa morda prav zaradi tega) na siceršnjo občutljivost teh vprašanj – o ravni medetničnih odnosov med različnimi narodnimi skupinami v multikulturnem velenjskem okolju.

ZNAČILNOSTI PROSTORSKE RAZPOREDITVE ETNIČNIH SKUPIN V VELENJU

Velenje je morfološko dokaj homogeno mesto, saj premore predvsem tri tipe zazidave: prevladujočo blokovsko zazidavo v slogu »vrtnege mesta«, ki obvladuje osrednji del naselja in pri tem vključuje tudi industrijsko-premogovni del.² Ob robu, zlasti proti severu, se razteza najnovejši del, ki ga sestavljajo individualne stanovanjske enote in vrstne hiše. Tretji del predstavlja staro trško jedro na jugozahodu, ki je stisnjeno med Pako in grad. Hiter tempo rasti in s tem tudi prostorske širitve se zaradi načina kolonizacije (vsi hkrati in brez pomembnejših socialnih razlik) niso izoblikovale četrti glede na etnično sestavo stanovalcev. Pri vprašalniku tako anketiranci niso vedeli identificirati kake značilne »etnične« četrti v Velenju. Pač pa iz terenske raziskave izstopa, da med lastniki hiš odločno prevladujejo Slovenci, medtem ko so blokovska naselja – celo ne glede na leto pozidave, etnično izrazito mešana. Tudi sedaj ni opazne tendence po etnični stratifikaciji, še posebno ne med pripadniki druge generacije.

* * *

² Znatno del (npr. Škale) so zaradi ugrezjanja tal ozelenjene oziroma ojezerene.

MEDETNIČNI ODNOSI: REZULTATI TERENSKE RAZISKAVE

Vprašanje medetničnih odnosov je v obdobju visoke stopnje prostorske mobilnosti in marsikje močno (etnično, jezikovno, kulturno ipd.) pomešanega prebivalstva tudi pomembna postavka gospodarske stabilnosti in uspešnosti. Posebno etnični konglomerati, ki zaradi sorazmerno kratkega trajanja še niso imeli dovolj priložnosti spoznati medsebojnih prednosti na eni oziroma konflikt-nosti na drugi strani, so pogosto na velikih preizkušnjah. Z anketo smo skušali zajeti utrip medsebojnih odnosov v Velenju, mestu, ki se je v dobrih treh deset-letjih izoblikovalo v močno in uspešno gospodarsko središče. Obdobje dveh generacij je kratko. Poleg tega so državotvorni procesi na prostoru nekdanje skupne države v odnose med skupinami verjetno vnesli vsaj nekaj nemira; skoraj desetletje so jih spremljale tudi krvave medetnične vojne in spopadi. Ugotavljali smo neposredne izkušnje intervjuvancev in njihovo zaznavanje (percepcijo) medetničnih odnosov v njihovi okolici (mestu).

Najprej so anketiranci z ocenami od 1 (najslabše; konflikti) do 5 (najboljše; pri-jateljstvo in sodelovanje) ocenjevali odnose s tistimi, s katerimi imajo stike v raz-ličnih (pogostejših, ponavljajočih se) situacijah. Gre torej za ocene, ki izhajajo iz izkušenj. Rezultate prikazuje tabela. Pokazalo se je, na katerih področjih je stanje slabše (nižje ocene) in s katerimi skupinami. V splošnem lahko ugotovimo solid-no raven odnosov, saj se na večini področij povprečne ocene približujejo 4. Logično, da so anketiranci najvišje ocenili stike s sorodniki (4.08) in še višje s pri-jatelji (4.12). Drugod so nižje, a še vedno krepko nad 3. Najnižje so na področjih oskrbe (v trgovinah, lokalih, različnih storitvah), ki jih opravljajo pripadniki posa-meznih etničnih skupin – 3.48, nato pa med sosedi – 3.74. Na teh področjih torej lahko pričakujemo več trenj in problemov. Razlike med posameznimi etničnimi skupinami so razmeroma opazne: najvišje med Slovenci in Hrvati, najnižje med Albanci, Makedonci in Romi. Vendar je treba opozoriti, da je bilo stikov s pripad-niki zadnjih treh skupin občutno manj kot z drugimi, ker jih je tudi manj v mestu (tudi po statistiki). Razlike med staro in mlado generacijo v proučevanem vzorcu so bile sorazmerno majhne, čeprav ne neopazne. Mladi so bili nekoliko manj kri-tični in so raje dajali nekoliko višje ocene. To lahko pojasnimo s tem, da imajo sta-rejši več izkušenj in so bili zato nekoliko bolj kritični.

Tabela 1

	s sorodniki	s sosedi	s prijatelji	v prostem času	pri delu	pri oskrbi	pri verskih obredih	SKUPAJ
Slovenci	4.43	3.96	4.63	4.34	4.07	3.74	3.97	4.16
Hrvati	4.48	3.73	4.26	4.03	3.87	3.57	4.38	4.04
Srbi	4.11	3.82	4.25	4.00	3.84	3.56	4.32	3.98
Albanci	3.75	3.44	4.07	3.55	3.68	3.50	2.90	3.54
Bošnjaki	4.39	3.66	4.13	3.93	3.91	3.67	4.06	3.97
Makedonci	4.44	3.73	3.98	3.75	3.84	3.34	2.77	3.68
Črnogorci	3.00	3.88	4.08	3.94	3.86	3.48	4.62	3.83
Romi	0	3.7	3.60	3.73	3.65	3.04	3.66	3.56
SKUPAJ	4.08	3.74	4.12	3.90	3.84	3.48	3.84	...

Povprečne ocene anketirancev o tem, s pripadniki katerih od naštetih narodnih skupin se družijo in kakšne izkušnje imajo z njimi. Skupna ocena.³

Vir: anketa, Velenje, april 2004, N = 250

(Ocene: 1 = se ne razumemo; konflikti/napetosti; 2 = nesporazumi, občasno slabši odnosi; 3 = brez problemov; 4 = odnosi dobri, sodelovanje; 5 = odnosi so odlični, prijateljski; 0 = ni ocene; ni pojava)

Naslednja vprašanja so beležila opažanja anketirancev v njihovem okolju in ne njihovih neposrednih izkušenj. Sogovorniki so bili pri tem precej bolj kritični in so v povprečju stanje odnosov ocenjevali slabše, kot pa so sprva ocenili tiste, s katerimi ob različnih priložnostih sami prihajajo v stik. Na vprašanje, kako ocenjujejo (enaka lestvica kot zgoraj) odnose med posameznimi narodnimi skupinami v mestu na splošno, jih je največ (42 odstotkov) odgovorilo z oceno 2 (slabi odnosi, več je nesporazumov), 5 odstotkov pa jih je potrdilo obstoj konfliktov (ocena 1). Nadaljnja tretjina (35 odstotkov) jih je ocenila s 3 (odnosi brez problemov), le slaba petina pa jih je menila, da so odnosi v splošnem dobri in neproblematični. Mladi so bili tokrat bolj kritični in so v povprečju dajali nižje ocene. Postavlja se vprašanje, v kolikšni meri nanje vpliva šolski okoliš in predvsem odnosi med sošolci na šolah.

Na vprašanje, ali v svojem okolju zaznavajo med narodnimi skupinami napetosti, nesporazume in morebitne konflikte, jih je blizu dve tretjini (60 odstotkov) odgovorilo pritrdilno, 40 odstotkov pa zaničalo. Razlike med generacijama so zelo opazne. Medtem ko opaža konflikte le okrog tretjina starejših od 60 let (večinoma upokojenci), je med mladimi (pod 30 let) teh skoraj tri četrtine. S starostjo opažanje težav v okolju torej postopoma nazaduje. Izobrazbena raven anketirancev ni pokazala tako občutnih razlik. To seveda pomeni, da določene napetosti in konflikti v okolju obstajajo in se verjetno v mlajši generaciji kažejo bolj odkrito in

* * *

³ Gre za skupno (kumulativno) oceno vseh anketirancev z vsemi etničnimi skupinami. Podrobnejše navedbe, tj. med posameznimi etničnimi skupinami, sledijo v nadaljevanju.

pogostejše. Zaradi tega lahko sklepamo, da je precej nesporazumov in napetosti na ravni zaznavanja, kulture in subkulture, manj pa tistih, ki bi izvirali iz nasprotja stvarnih interesov. Ali če povemo drugače: marsikatera od napetosti je pretežno psihološkega izvora in bi jo lažje uvrstili med antipatije kot pa med resne zamere.

Posebej smo ugotavljali, med katerimi skupinami prebivalstva anketiranci opazajo napetosti, nesporazume ipd. Tako smo dobili zanimive skupine, med katerimi naj bi obstajala določena antipatija. Slovenci naj bi bili v slabih odnosih z vsemi drugimi (16 odstotkov vprašanih), nato s Hrvati in Bošnjaki (po 12 odstotkov), nekaj manj s Srbi (7 odstotkov) in še manj z Albanci (2 odstotka). Srbi naj bi po mnenju vprašanih imeli slabše odnose predvsem s Hrvati (13 odstotkov), z Bošnjaki (10 odstotkov), nekaj manj pa s Slovenci (7 odstotkov) in z Albanci (6 odstotkov), Hrvatje predvsem z Bošnjaki in s Slovenci (po 12 odstotkov), Albanci s Srbi (6 odstotkov) in Slovenci (2 odstotka) ter Bošnjaki s Slovenci (12 odstotkov) in Srbi (10 odstotkov). Gre torej za dokaj zapleteno shemo medsebojnih odnosov, kjer se je treba vprašati, od kod izvirajo. Ali so (zlasti med mlado generacijo) rezultat precej pogostih stereotipov, prisotnih nasploh v slovenski družbi in še posebej v multietničnih okoljih, ali pa odmev burnih etničnih in političnih procesov na Balkanu v zadnjih dveh desetletjih.

Sogovorniki so probleme v medetničnih odnosih opazali že v preteklosti. Napetosti v preteklosti je potrdilo 44 odstotkov anketirancev. Pari antipatij so identični, odstotki pa nekoliko nižji, bržkone tudi zaradi tega, ker več mladih ni moglo odgovoriti na to vprašanje. Tako naj bi bili Slovenci v preteklosti v slabih odnosih predvsem z Bošnjaki (8 odstotkov), s Srbi (6 odstotkov), z vsemi imigranti (6 odstotkov), manj pa s Hrvati (4 odstotke) ali z Albanci (3 odstotke). Po drugi strani pa se kažejo slabi odnosi Srbov do Hrvatov (11 odstotkov), Bošnjakov (9 odstotkov), Slovencev (5 odstotkov) in Albancev (3 odstotke), Hrvatov do Srbov (11 odstotkov) in Slovencev (4 odstotki), Bošnjakov pa do Srbov (7 odstotkov) in Slovencev (8 odstotkov). Očitno so odnosi med posameznimi narodnimi skupinami v mestu razmeroma zapleteni in tudi bolj dolgotrajni. Zato smo posebno pozornost namenili tudi morebitni odmevnosti procesov iz obdobja devetdesetih let.

Anketiranci so kritično zaznali devetdeseta leta kot občutno bolj problematična, kar zadeva medetnične odnose. Kar 16 odstotkov jih je omenilo, da so bili odnosi tedaj slabi in konfliktni, nadaljnjih 46 odstotkov pa, da so bili slabi (ocena 2), skupaj torej skoraj dve tretjini tistih, ki so ocenili medetnične odnose kot bolj ali manj problematične. Le 2 odstotka je omenjalo dobre odnose (ocena 5) in le nekaj več – 8 odstotkov – solidne (ocena 4). Tistih s srednjimi ocenami je namesto sedanje tretjine le četrtna. Tudi tokrat so starejši (starostne skupine med 40 in 50 in še posebej med 50 in 60 let) veliko bolj kritično presojali raven medetničnih odnosov v obdobju politično in etnično burnih devetdesetih let. To kaže na real-

nost določenih predkonfliktnih in konfliktnih stanj, ki jih je mogoče v prvi vrsti opredeliti kot posledico – odmev na procese, dogodke in pojave razpadanja nekdanje skupne države po etničnem šivu, oblikovanje novih nacionalnih držav in krvave medetnične spopade, ki bodo imeli očitno še dolgo posledice ne le v območjih neposrednih spopadov, temveč tudi v okoljih, kjer se bodo nahajali kot izseljenci oziroma/in njihovi potomci. To je logično pričakovati in rezultati te raziskave to jasno potrjujejo.

V tej luči je zanimivo tudi zadnje vprašanje, ki smo ga v anketi zastavili vprašanim: ali opažajo razlike v ravni medetničnih odnosov med generacijami. Dobra polovica anketirancev (57 odstotkov) je odgovorila pritrdilno. V vseh starostnih skupinah je pritrdilno odgovorila več kot polovica; v starejših starostnih skupinah so bili odstotki pozitivnih odgovorov nekoliko višji. To kaže na splošno tendenco in torej na prisoten problem. Seveda pa so bile ocene, med katerimi skupinami je pričakovati največ problematičnih odnosov, dokaj različne. Zanimivo pa je, da so ob odgovorih, med katerimi etničnimi skupinami so odnosi najslabši, anketiranci celo pogosteje navajali medgeneracijske razlike in iz tega izvirajoče težave. Največ (22 odstotkov vseh) jih je odgovorilo, da so mladi bolj nestrpni; torej je lahko v teh starostnih skupinah pričakovati tudi več medetničnih sporov, nesporazumov ali tudi konfliktov. Ugotovitev je skladna tudi z večjo kritičnostjo mladih, kar smo zaznali pri opazanju medetničnih problemov v okolju. Toda kmalu za njim je tudi odgovor, da so mladi bolj strpni, da se torej lažje razumejo, so manj obremenjeni, imajo drugačne ambicije ipd. Dobra desetina jih je menila, da so najbolj problematični spori med posameznimi narodnimi skupinami, okrog 6 odstotkov pa je omenjalo odnose med slovenskim in vsem drugim prebivalstvom (ki jih je mogoče razumeti tudi kot relacijo domačini – priseljeni, čeprav ta odnos ni tako enostaven; mnogi Slovenci so prav tako priseljeni tudi iz bolj oddaljenih regij). Okrog 7 odstotkov anketirancev – predvsem mladih – je omenjalo, da so bolj konfliktno starejše generacije, ker da so premalo strpne in preveč toge. Strpnost starejših je (v primerjavi z opazno desetino mlajših) omenilo le 2 odstotka sogovornikov, 5 odstotkov vprašanih je izrecno poudarilo prisoten medgeneracijski spor, kar pa je lahko tudi zunaj konteksta medetničnih odnosov. Omenjali so ga tako mladi (pod 20 let) kot stari (nad 60 let).

ZAKLJUČEK

Velenje je primer multietničnega mestnega središča, ki je na podlagi industrije in rudarstva hitro nastalo. Ustvarili sta ga dve generaciji priseljencev iz različnih slovenskih in v veliki meri tudi nekdanjih jugoslovanskih okolij; slednje mu je tudi dalo narodno, jezikovno in kulturno tako pestro podobo. Terenska raziskava je potrdila razmeroma zapletene odnose med posameznimi skupinami prebivalstva

po narodni pripadnosti, ki se ta hip sicer ne izkazujejo v konflikatih, temveč v že dalj časa trajajočih »antipatijah« med posameznimi skupinami prebivalstva. Ne gre za polarizacijo med slovenskim in drugim, temveč v veliki meri tudi med samimi skupinami priseljencev prve in druge generacije. Zato je to vprašanje aktualno in potrebno tudi še nadaljnjih obsežnejših znanstvenih osvetlitev, v praksi pa je treba poudariti medkulturno vzgojo ter vzgojo k strpnosti. Prav tako bo treba iskati morebitne stvarne nasprotne interese med etnično definiranimi skupinami ter jih – kolikor je le mogoče – odpravljati. Velenje je primer gospodarsko uspešnega mesta z nizko stopnjo brezposelnosti (Nared 2002) ter obenem primer razmeroma hitre konsolidacije v za večino priseljencev (ne glede na etnično poreklo) novem okolju. Zato bi bilo zanimivo narediti primerjalno analizo tudi drugih izrazito multietničnih okolij v Sloveniji in poleg samih medetničnih odnosov ugotavljati tudi razlike v rabi prostora in s tem povezane specifične potrebe pripadnikov posameznih etničnih skupin in njihovo prostorsko obnašanje.

REFERENCE

- ANKETA »Narodna struktura in medetnični odnosi v Velenjski kotlini«, april 2004, N = 250, izvajali študentje usmeritve »Politična geografija«, 3. in 4. letnik.
- ENCIKLOPEDIJA SLOVENIJE, 14. zvezek. Ljubljana.
- GEOGRAFSKI ATLAS JUGOSLAVIJE. Zagreb, 1988.
- GEOGRAFSKI ATLAS SLOVENIJE. Ljubljana, 1998.
- GENORIO, R. (1985): Socialnogeografski vzroki spreminjanja narodnostne strukture in poselitve prebivalstva narodnostno mešanih ozemelj v SRS. Ljubljana, raziskovalna naloga, IGU.
- KLEMENČIČ, V. (1971): Prostorska diferenciacija Slovenije po selitveni mobilnosti prebivalstva. Geografski zbornik, Ljubljana, 135–211.
- KLEMENČIČ, V. (1994): Prostorsko-strukturne spremembe Slovenije kot nove države. Znanstvena revija, Maribor.
- KLINAR, P. (1976): Mednarodne migracije. Maribor.
- KOMAC, M. (1997): Srbska skupnost v Sloveniji. Statistična slika. Razprave in gradivo, št. 32, 73–115, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana.
- KRAJEVNI LEKSIKON DRAVSKE BANOVINI. Ljubljana, 1938.
- KRAJEVNI LEKSIKON SLOVENIJE. Ljubljana, 1993.
- NARED, J. (2002): Razvitost slovenskih občin in nadaljnje razvojne perspektive. Geografski vestnik, 74-2, Ljubljana, 33–45.
- POPIS PREBIVALSTVA, gospodinjstev in stanovanj 2002. SURS, Ljubljana.
- POPIS PREBIVALSTVA, gospodinjstev in stanovanj 1991. Zavod RS za statistiko, Ljubljana.
- PREBIVALSTVO SLOVENIJE 1997, zvezek št. 730. SURS, Ljubljana.
- PREBIVALSTVO SLOVENIJE 1994, 1995, 1996, 1997, 1998 in 1999. Rezultati raziskovanj, Statistični urad Republike Slovenije
- RAVBAR, M. (1995): Zasnova poselitve v Sloveniji. Inštitut za geografijo, Ljubljana.
- RAVBAR, M. (1997): Slovene Cities and Suburbs in Transformation. Geografski zbornik, letnik 37, Ljubljana, 64–109.
- RAVBAR, M. (1998): Značilnosti urbanizacije. Geografski atlas Slovenije, DZS, Ljubljana, 310–313.
- SLOVENIJA – POKRAJINA IN LJUDJE. Ljubljana, 2001.